

faciatque eam ad totale excidium infidelium et ad sublimationem fidei et nominis Christiani de bono in melius prosperari.

Pandula Attila CSc.

A „váci” Althannok címerei

Rövid családtörténet

Az Althann-família Svábföldről származó nemes család. Első ősük, akit oklevél említ, Ulrik, 1129-ben Hermann augsburgi püspök hűbérese volt. A folyamatos leszármazás 1220-ig, Dietrichig (Ulrik feltételezhető unokájáig) vezethető vissza. A család tagjai ekkor az Oettingen grófok miniszterialisai. Az Althann név a Dillingen közelében fekvő, mai Donautheim középkori kiejtését tükrözi. Sváb főtörzsük a 15. század során kihalt. Egyik mellékáguk azonban, amely házasság révén az alsó-bajorországi Mollersdorfban vált birtokossá, folytatta a leszármazást. Ausztriába – utóbb – császári hadiszolgálat során kerültek. Bajoráguk törzsatyja 1311-ben adta el az utolsó donautheimi birtokrészt. A sváb főág 1335 körül szerezte meg a család előnevét adó Goldburgot, amely Mörslingen fölött emelkedik. Ezt az előnevet – később – bajoráguk is használta. Az alsó-ausztriai Murstetten 1531-ben házasság révén került Althann Wolfgang kezébe.

1574. november 24-én II. Miksa adományozott – osztrák örökös tartományi – báróságot Althann Kristóf császári tanácsosnak és két fivérének, goldburgi és murstetteni előnevekkkel, illetve az osztrák Úri Rendbe való felvétellel. 1575. május 2-án ugyanők cseh inkollátusban részesültek. 1578. szeptember 8-án pedig – indigenátussal egybekötött – magyar báróságot nyertek Rudolf királytól.

II. Rudolf 1608. november 28-án birodalmi és egyben cseh grófi rangot adományozott (a „Wohlgeboren” megszólítással) báró Althann Mihály Adolf tábornagnak (Kristóf fiának). Ő az Udvari Haditanács tagja, illetve Esztergom várkapitánya volt. Ugyanő kapta 1610. június 18-án a címerbővítéssel egybekötött osztrák örökös tartományi grófságot. Ez a diploma a család korábbi nevét a „Graf Althann von der Goldenburg, Freiherr zu Murstetten” végleges formában rögzítette.

1810. október 13-án a családot bekebelezték az osztrák Úri Rendbe. 1824. május 8-án az Ensen inneni és túli Ausztria örökös főhercegi étékfogói tisztét és pajzshordozói kiváltságát nyerték el.

1705-ben alapították zwettendorfi és murstetteni hitbizo-

mányaikat, 1779-ben pedig a schwoischitzit és a liboditzit Csehországban.

1655-től a sziléziai Glatz grófság is az ő birtokuk. Ennek jogán (1854. október 12-én) a porosz Urak Házába is felvették az Althannokat.

A család magyarországi kötődése az 1578. évi XXXVI. törvény-cikkben becikkelyezett báróságukkal indult.

A grófi címet megszerző Mihály Adolf Székesfehérvár és Esztergom alatt harcolt a török ellen. Ő tért át a katolikus hitre a protestáns vallásról, amelyet a család újabban követett. Mivel ez Szent Mihály napján történt, ettől kezdve hagyomány lett az Althann-családban, hogy a férfiak valamennyien a Mihály keresztnévet is viselték. Mihály Adolf alapította az iglói és komáromi jezsuita rendházakat.

Fiai közül Mihály János és Mihály Vencel vitték tovább a családot. III. Károly 1719. május 22-én a Mihály János idősebb ágából származó (II.) Mihály Jánosnak adományozta az egész Muraközt. Ugyanekkor kapta meg Csáktornya várát és Zala vármegye örökös főispáni címét. Fia (III.) Mihály János alapította a csáktornyai hitbizományt 1759-ben. Az Althann-család – különféle időszakokban – Pest és Temes vármegyékben is rendelkezett birtokokkal.

Mihály Vencel ifjabb ágából származott (II.) Mihály Vencel, akinek egyik fia volt Mihály Frigyes bíboros, váci püspök. Az ő unokaöccse volt Mihály Károly váci püspök.

Az Althann-család ma élő leszármazottai az idősebb ágból való (II.) Mihály Jánostól származnak. Az ő utódai, bár kevésbé kötődtek Magyarországhoz, az örökös Zala vármegyei főispáni tisztség miatt indignált magyar főnemesek voltak. Az 1886. évi VIII. törvénycikk elismerte a család örökös főrendiházi tagságát.

Az Althann-család tagjai jelenleg Ausztriában, az Amerikai Egyesült Államokban, Spanyolországban és Svájcban élnek.¹

Az Althann-címer

Az Althann-családnak 1610-ben (címerbővítéssel) adományozott

¹ Az Althann-család genealógiájával kapcsolatban vö. pl.: *Genealogisches Handbuch des Adels. Adlexikon I* (Limburg 1982) 62; GUDENUS János József, *A magyarországi főnemesség XX. századi genealógiája I* (Budapest 1990) 37-38; DOERR, August, von, *Genealogisches Quellenmaterial zur Geschichte des österreichischen Adel I* (Wien 1927) 37-38; FEJÉRPATAKY László (szerk.), *Magyar Nemzetségi Zsebkönyv. I. rész. Főrangú családok* (Budapest 1888) 20; FRANK, Karl Friedrich, von, *Standeserhebungen und Gnadeakte für das Deutsche Reich und die Österreichischen Erblande bis 1806. Sowie kaiserlich österreichische bis 1823 I* (Senftenberg 1967) 62; HAUSER, Wilhelm, *Die Grafen von Althann, der österreichische Zweig der schwäbischen Herren von (Donau-) Altheim*, in *Jahrbuch des Historischen Vereins Dillingen an der Donau* Jhg. LXXI

grófi címer a következő volt:

„Vörös pajzsot szelő ezüst pólyában lebegő gótikus a betű.

Sisakdísz: a szembefordított sisakon arannyal pántolt és arany gombbal tetéztet, hermelin szegélyű, bíborral bélelt hercegi fővegből növekvő természetes zöld fenyő, két jobb-, illetve balharánt arany rúdról jobbra ezüstösen, balra vörösen ellengő zászlóval kíserve, mindkettőn egy-egy kiterjesztett szárnyú, lebegő, kétfejű fekete sas. Az egészet a főveg alól induló arannyal rojtolt és csomózott hermelin bélésű bíborpalást köríti.”²

Gróf Althann Mihály Frigyes (Glatz, 1682. július 20. – Vác, 1734. június 20.)

Édesapja gróf Althann Mihály Vencel, édesanyja gróf Lynden Anna Mária. Tanulmányait a neuhausi (ma Jindřichův Hradec, Csehország) jezsuitáknál kezdte, majd Prágában, illetve a római Collegium Germanicumban folytatta. Innen a hittudományok és a bölcselet doktoraként tért haza. Felszentelése után javadalmakat szerzett, kanonoki stallumokat nyert el a prágai, olműtzi, varsói és boroszlói káptalanokban. Megkapta az altbunzlauai prépostságot is. III. Károly 1714-ben Rómába küldte, mint a Rota Romana auditorát. Ugyanitt fontos diplomáciai feladatokat is teljesített. 1716-ban övé lett a tapolcai (Borsod vármegye) apátság.

Auditori minőségében kapta meg a váci püspöki kinevezést 1718-ban. 1719-ben lett bíboros. Rómában ezt követően is jelentős diplomáciai tevékenységet folytatott. 1722-től 1728-ig az uralkodó megbízásából, az ő személyes képviselőjeként a nápolyi alkirályi tisztet töltötte be.³

1723-ban (?) a Máltai Lovagrend tagja lett nagykeresztes konventkáplánként.⁴

Althann Mihály Frigyes 1729-től haláláig, 1734-ig állt a Váci Egyházmegye élén. Ebben a minőségében igen jelentős tevékenységet fejtett ki.

(Dilingen 1969) 97-123; ILLÉSY János – PETKÓ Béla, *A Királyi Könyvek jegyzéke a benne foglalt nemesség, cím, czímer, előnév és honosság adományozásoknak 1527-1867* (Budapest 1895) 15; KEMPELEN Béla, *Magyar nemesi családok I* (Budapest 1911) 85-86; KEMPELEN Béla, *Magyar nemesi családok czímerei I (unicus) A – Ba* (Budapest 1914) 23; KEMPELEN Béla, *Magyar főrangú családok* (Budapest 1931) 9-10; KRÁL, Adalbert, Ritter von, *Der Adel von Böhmen, Mähren und Schlesien* (Prag 1904) 4; *L'Ordre de la Noblesse. Familles d'Europe enregistrées in Ordine Nobilitatis 1977-1978 I* (Paris 1978) 21; NAGY Iván, *Magyarország családai czimerekkel és nemzékrendi táblákkal I* (Pest 1857) 24-25; SEITZ, Richard H., *Die niederbayerischen Zweig der schwäbische Herren von (Donau-) Altheim*, in *Verhandlungen des Historischen Vereins für Niederbayern* Bd. 92, 68-96; VAJAY Szabolcs, *A Máltai Lovagrend magyar lovagjai 1530-2000 I* (Budapest 2002) 96-100.

² Az Althann-címerrel kapcsolatban vö. pl.: ÁLDÁSSY Antal, *A Magyar Nemzeti Múzeum*

1. 3 x 2,5 cm-es pecsétgyűrű vörös viaszba nyomott képe. 1720-as datálású iraton maradt fenn.

Az ovális pecsétkép lehetőségeinek megfelelő címerábrázolás. Ovális (rovátkolással színjelzéses) pajzsban Althann-címer. A pajzs mögött palást, tetején hercegi főveg (korona). A címer felett, címerfedélként bíborosi kalap látható, az oldalakon befelé hajló bojtokkal.⁶

2. 2 x 1,5 cm-es pecsétgyűrű vörös viaszba nyomott képe. 1720-as datálású iraton maradt fenn.

Az ovális pecsétkép lehetőségeinek megfelelő címerábrázolás. Ovális pajzsban Althann-címer. A pajzs mögött paláستtal, tetején nagyméretű hercegi főveg. A címer felett, címerfedélként bíborosi kalap látható, az oldalakon kissé behajló bojtokkal.⁷

3. 3 x 2,5 cm-es ovális tiparium vörös viaszba nyomott képe. 1720-as datálású iraton maradt fenn.

Az ovális pecsétkép lehetőségeinek megfelelő címerábrázolás. Ovális pajzsban Althann-címer. A pajzs mögött kissé elnagyolt, stilizált palást. A pajzs majdnem teljesen kitölti a palástot. Tetején teljesen elnagyolt, inkább jelzésszerű hercegi főveg (korona). Mindez a Máltai Lovagrend keresztjére helyezve. A nyolcszögű kereszt felső szárának közepén kisebb kereszt látható, amely a pajzs mögötti keresztet jelzi. Az egész címer felett, címerfedélként kissé túlméretezett bíborosi kalap, oldalt – helyenként a keresztzsárok alá is benyúló – bojtokkal. A címert a pecsétkép szélén ovális babérkoszorú öleli körül.⁸

4. 1729-es kiadású, Althann bíborosnak ajánlott könyvben (*Emérico Scharz, Theologus ad fontes sabratoni...*) található Althann-címer. 12,5 x 16,7 cm-es képmezőjű rézmetszet színjelzéses címerábrázolással.

Althann-címer kissé elnyújtott ovális pajzsban, rovátkázott szín-

⁶ Váci Egyházmegyei és Káptalani Levéltár, Acta Althaniana 14. Althann Mihály Frigyes levele Berkes Andrásnak (Bécs, 1720. május 11.; latin).

⁷ Uo. Correspondentiae, Althann Mihály Károly püspöki településekkel és birtokokkal kapcsolatos levele (Vác, 1720. január 11.; latin).

⁸ Uo. Correspondentiae, Althann Mihály Frigyes levele Berkes Andrásnak (Róma, 1728. október 30.; latin).

⁹ SCHARZ, Emérico V. P., *Theologus ad fontes sabratoni nostri Jesu Christi alleviatus* (disszertáció; Pragae 1729). Megtalálható a Váci Püspöki Könyvtárban. A kötet – nyomtatásban – Althann Mihály Frigyesnek ajánlott. A címlap után a kérdéses rézmetszet M. Mansfelt sc. Pr. jelöléssel.

jelzéssel. A pajzs alatt a Máltai Lovagrend keresztje. A viszonylag nagy pajzs alatt elhelyezett keresztből csak a keresztoszárak végei látszanak ki, a többi takart. Az egész motívum kvalitásos kidolgozású palástra helyezve, tetején kidolgozott hercegi főveg (korona). A címer felett, címerfedélként bíborosi kalap, oldalain hurkokkal, illetve tíz-tíz bojtjal.⁹

5. 4,5 cm átmérőjű ostyapecsét 1729-es datálású iraton. A kör alakú pecsétkép lehetőségeinek megfelelő, igen jó minőségű, arányos címerábrázolás. A pecsét szélén, szegélyben a következő felirat olvasható: MICHAEL FRIDERICUS DEO MISER SRE PRES CARDINALIS ALTHANN EPISCOPUS VACIENSIS.

Nagyméretű, ovális pajzsban rovátkolva színjelzett Althann-címer. A pajzsfőben, a pajzstalp alatt, a pajzs jobb és bal szélein stilizált – heraldikai tartalom nélküli – kartus díszítés. Az egész címer palástra van

Ostyapecsét 1729-es iraton (Kohári Mária felvétele)

helyezve. A pajzs majdnem teljesen kitölti a palástot. A palást tetején hercegi főveg (korona). A címer felett, címerfedélként arányos bíborosi kalap, oldalain egy-egy hurokkal, illetve (tekintettel a pecsét kör formájára) kissé behajló tíz-tíz bojtjal.¹⁰

6. 6 cm átmérőjű benyomott szárazpecsét. 1730-as datálású iraton maradt fenn. A kör alakú pecsétkép lehetőségeinek megfelelő címerábrázolás.

A pecsét szélén, szegélyben ez a felirat olvasható: MICHAEL. FRIDERICVS DIV. MISER. SER. PRESB. CARDINALIS AB. ALTHANN EPISCOPVS. VACIENSIS.

Ovális pajzsban rovátkolva színjelzett Althann-címer. Körülötte kissé stilizált – heraldikai tartalom nélküli – barokk kartus díszítés. A címer alatt a Máltai Lovagrend keresztje, a felső keresztzár közepén kereszttel. Az egész címer felett, címerfedélként bíborosi kalap, oldalain egy-egy hurokkal és tíz-tíz lelógó bojtjal. Ez utóbbiak némiképp befelé

Pecsétgyűrű lenyomata 1731-es iraton (Kohári Mária felvétele)

hajlanak, és a máltai kereszt szárai alá érnek.¹¹

7. 2,8 x 2,3 cm-es ovális pecsétgyűrű papírfelzetes lenyomata. 1731-es datálású iraton maradt fenn. Az ovális pecsétkép lehetőségeinek megfelelő címerábrázolás.

Ovális pajzsban rovátkolva színjelzett Althann-címer. A pajzs mögött a Máltai Lovagrend keresztje. A pajzstalp alatt, illetve a rendjelvény alsó keresztszáránál – heraldikailag érdektelen – barokk kartus díszítések. Az egész motívum kisméretű palástra van helyezve. A palást tetején, a máltai kereszt felső keresztszárának közepén hercegi főveg (korona). Mindezek mögött, a hercegi fővegből kinyúló, hangsúlyozott, nagyméretű kereszt. Az egész címer felett, címerfedélként bíborosi kalap oldalain egy-egy hurokkal, illetve – a pecsétkép alakjának megfelelően – részben a Máltai Lovagrend keresztje alá behajló bojtokkal.¹²

8. Althann Mihály Frigyes címere korabeli szék támláján. Maga a nagyméretű karosszék későbbi, neobarokk munka a 19-20. század fordulójáról, a 18. századi részletet a támlába illesztették be. Feltehetően gróf Csáky Károly Emánuel váci püspök időszakában készült. Érdekes a korabeli bútorokon megjelenő heraldikai ábrázolástípus. A sötétebb és világosabb falapocskákból készített intarzia-címer mérete: 21,5 x 23 cm.

Ovális pajzsban Althann-címer, alatta rendkívül elnagyolt, elnyújtott, stilizált alakban a Máltai Lovagrend keresztje. Az egész motívum palástra van helyezve. Tetején hercegi főveg (korona). A címer felett, címerfedélként szabályos elrendezésű bíborosi kalap, oldalain lelógó bojtokkal.¹³

9. Althann Mihály Frigyes címere korabeli super ex libréséről. Ez megfelel az általa általánosan használt címerformának.¹⁴

10. Ez változatban is ismert. Itt pajzstartóként két angyal (telamon) szerepel.

¹⁰ Váci Egyházmegyei és Káptalani Levéltár, Correspondentiae V. Consistorii Vaciensis cum Praelato suo Em. Friderico ab Althann 1720-1738. A püspöki szentszék üléséről (Vác, 1729. aug. 31.; latin).

¹¹ Uo. Correspondentiae... A püspöki szentszék üléséről (Vác, 1730. április 2.; latin).

¹² Uo. Acta Althamiana, számozatlan. A püspöki szentszék üléséről (Vác, 1731. október 5.; latin).

¹³ DERCSENYI Dezső (szerk.), *Magyarország műemléki topográfiaja. V. Pest megye műemlékei II* (Budapest 1958) 300. A szék (részletezés nélküli) említésével.

¹⁴ Váci Egyházmegyei és Káptalani Levéltár, VÉGH Gyula, A Váci püspökök címerei (kézirat, színes képekkel; jelenleg a pánccelszékben, szám nélkül) Vác XVII. tábla, felső illusztráció.

11. Althann Mihály Frigyes heraldikai emlékeinek igen érdekes darabja a miskolci Mindszenti vagy alsóvárosi római katolikus plébánia-templom kapubejárata feletti (monumentális) – jellegében szokatlan – tapolcai apáti címerpár. Ezt a miskolci templomot Althann Frigyes tapolcai apát kezdte építtetni 1728-ban. Utóda, Máriássy Sándor időszakában fejezték be.¹⁵ Ő emeltette a kőből készült címeres emléktáblát.

Az emléktábla szövege a következő:

DEO TEROPTIMO MAXIMO HONORIS S.S. PETRI ET PAULI APOSTOLORUM /
 ECCLESIAM HUANC MICHAEL AB ALTHANN SANCTAE ROMAE
 ECCLESIAE CARDINALIS /
 EPISCOPVS VACIENSIS INCHOAVIT ANNO M.D.C.C.XXVIII. /
 ALEXANDER MARIASSY DE MARKUSFALVA EPISCOPUS THINI-
 NENSIS /
 ABBAS DE TAPOLCZA TERMIANVIT. ANNO M.D.C.C. XLII. /

A párhuzamosan egymás mellé helyezett címerpár barokk csücskös talpú pajzsokból áll. A heraldikai jobb oldalon látható Althann Mihály Frigyes címere. A pajzs pólyái arányosak, rovátkolva színjelzések. A heraldikai bal oldalon Máriássy Sándor címere: jobbjában buzogányt tartó páncélos vitéz növekvő alakja. Érdekesség, hogy mindkét címer kissé stilizált, barokk, ötágú, nyitott leveles koronával van lefedve. A címerpár barokk kagylós alapra van helyezve. Középen fent – a kalap alatt – barokk csigapár, alul a két pajzs között, a pajzstalpak alatt akantuszlevél díszítéssel. A címerpár felett – címerfedélként – egyetlen apáti kalap, oldalain egy-egy hurokkal, illetve arányosan hat-hat bojtjal. Az egész címer talpuzaton áll, egy-egy pajzstartó angyallal.¹⁶

12. Althann Mihály Frigyes címere eredeti sírkőtábláján. Ez eredetileg a váci Szent Mihály templomban volt. Annak lebontását követően gróf Migazzi Kristóf váci püspök hozatta mai helyére, a Székesegyház altemplomába.¹⁷ A márványtáblán lévő domborművű címerábrázolás mérete 90 x 80 cm. Az ovális alap lehetőségeihez igazodó, igen kvalitásos barokk

¹⁵ Vö. pl.: ifj. HORVÁTH Béla – MARJALAKI KISS Lajos – VALENTINY Károly, *Miskolc* (Budapest 1962) 212-214.

¹⁶ AGGHÁZY i.m. 175. A corpus ebben az esetben csak a pajzstartó angyalokról emlékezik meg, a heraldikai vonatkozások említése nélkül.

¹⁷ *Pest megye műemlékei II*, 299.

ábrázolás.

Széles, barokk kartusba foglalt, ovális pajzsban Althann-címer. A pajzs körül – heraldikailag érdektelen – gazdag barokk díszítés. A pajzs alatt a Máltai Lovagrend szegélyes keresztje. A felső kereszt szár közepén lóhere-végű kereszt talpánál – heraldikailag érdektelen – stilizált virágdíszítéssel. A címer felett, címerfedélként bíborosi kalap, oldalain egy-egy hurokkal és tíz-tíz bojtjal. E bojtok kissé a máltai kereszt alá is benyúlnak, illetve az ovális ábrázolásnak megfelelően befelé hajlanak.

Gróf Althann Mihály Károly (Wien, 1702. május 29. – Wien, 1756. július 15.)

Édesapja gróf Althann Mihály Ferdinánd, édesanyja gróf Lazansky Mária. Gróf Althann Mihály Károly Mihály Frigyes unokaöccse. Bíboros nagybátyja felügyelete alatt Rómában készült az egyházi pályára.

Miskolc, az alsóvárosi templom kapubejárata (a szerző felvétele)

A Nemesi Akadémián mindkét jogból, a Gregoriánán pedig teológiából doktori fokozatot szerzett. Pappá szentelése után olműtzi, majd boroszlói (breszlai) kanonok, oppelni főesperes, később pápai prelátus és trónálló, Sankt Gallen és a gallipeli San Mauro apátja lett.

Akkor is követte nagybátyját, amikor az a nápolyi alkirályi székbe került. Nápolyban nyerte el a Máltai Lovagrend tagságát. Végül a prágai nagyperjelségben volt nagykeresztes tartománynagy és konentkáp-lán.

1728-1735 között címzetes bari érsek, Apulia primása. 1729-ben Salerno püspöke. 1734-1756 között váci püspök. 1739-1740-ben a pécsi püspökség adminisztrátora. Belső titkos tanácsos. A Magyar Királyi Helytartótanács tanácsosa. Váci püspökként nagybátyja örökségének méltó továbbfejlesztője.¹⁸

Gróf Althann Mihály Károly címere, címerhasználat.

E fontos főpapi személyiség címerhasználat is megfelelt kora heraldikai gyakorlatának és szokásos ízlésvilágának. Az ő esetében is jellegzetes főpapi címerhasználatról beszélhetünk. Az egyes címerek, az azokon szereplő külső díszek a címerhasználó által betöltött méltóságokra, tisztségekre, illetve kitüntetésére utalnak.

Gróf Althann Mihály Károllyal kapcsolatban is ismeretesek különféle pecséteken fennmaradt címerek. Templomépítéseit többféle dokumentálják (esetenként egyszerűbb kivitelű) címerábrázolásai. Kvalitá-sos kőcímerét megtalálhatjuk az általa emeltetett oltáron. Igen szép címere maradt korunkra eredeti síremlékfedőlapján.¹⁹

Esetében (is) meglehetősen hullámzó képet mutatnak az ismertté vált heraldikai emlékek. A különféle helyeken és időpontokban, a legkülönbözőbb szempontok alapján készült címerek között magas színvonalat képviselő darabok, illetve elnagyolt, egyszerűbb példányok egyaránt megtalálhatók.

Az alábbiakban – a teljesség igénye nélkül – áttekintném gróf

¹⁸ NAGY – KLEKNER i.m.

¹⁹ AGGHÁZY i.m. 295. Csak megemlíti a corpusban a „síremléktáblát”, heraldikai összefüggéseket nem említ.

²⁰ Váci Egyházmegyei és Káptalani Levéltár, Váci Püspöki és Káptalani Levéltár okmánytár 58/2. Szappantsy Márton kinevezési okmánya (Vác, 1736. január 9.; latin).

²¹ DERCSÉNYI Dezső (szerk.), *Magyarország műemléki topográfija. V. Pest megye műemlékei I* (Budapest 1958) 682-683.

Althann Mihály Károly elsődlegesen váci püspöksége idejéből származó, legjellegzetesebb címereit.

1. 5 cm átmérőjű tipárium lenyomata 1736-os datálású iraton. Kvalitásos ostyapecsét. A kör alakú pecsét lehetőségeinek megfelelő címerábrázolás. A pecsét szélén, szegélyben felirat: CAROLUS ex ALTHANN EPISCOPUS VACIENSIS.

Nagyméretű ovális pajzsban rovátkolt színjelzésű Althann-címer. A pajzstalp alatt stilizált angyalfej. A címer hangsúlyozottan kidolgozott paláston nyert elhelyezést. A palást tetején hercegi főveg (korona). A címer felett, címerfedélként püspöki kalap – részben a palást alá benyúló – egy-egy hurokkal és némiképp behajló hat-hat bojtjal.²⁰

2. A püspökhatvani (Pest megye) római katolikus (Szent Lőrinc vértanú) templomot gróf Althann Mihály Károly püspök emeltette 1736-ban. Az egyenes felső záródású, szalagkeretes, záróköves bejárat felső része és a szemöldök alatti mezőben látható címere.²¹ Az egyszerűbb

Tipárium lenyomata 1736-os iraton (Kohári Mária felvétele)

kivitelű faragott kőcímer is 1736-ban készült.²²

Kisméretű, stilizált barokk tárcsapajzsban Althann-címer. A pajzs alatt a Máltai Lovagrend keresztje látható. Az egész címer hermelinepalástra van helyezve. Tetején hangsúlyozott, nagyobb méretű hercegi főveg (korona). A címer felett – címerfedélként – püspöki kalap. Oldalain egy-egy hurokkal, hat-hat bojtjal, amelyek kissé benyúlnak a palást alá.

3. A nógrádverőcei (Pest megye) római katolikus (Szent András) templomot Gróf Althann Károly váci püspök 1736 és 1743 között építtette.²³ Ebben az épületben különféle Althann-címerek maradtak fenn.

A templom kapuja felett, szegélyes, barokk kőkeretben elhelyezett, ezt gyakorlatilag teljesen kitöltő, kvalitásosabb címerábrázolás található. Csavarokkal felerősített, aranyozott bronz címer.

Középen stilizált kartusban Althann-címer, arányos pólyákkal. A címer rojtos szélű hermelinepalástra van helyezve. Tetején nagyméretű, valódi, fejedelmi jellegű koronával. Ezen hangsúlyos, nagyméretű kereszt. A korona felett – címerfedélként – püspöki kalap látható. Oldalain egy-egy hurokkal, illetve hat-hat bojtjal. A kereszt belóg a kalap alá.

4. Ugyanott, főoltár (1750-es évek?): az oltár mögött az egész szentélylezárást betöltő – e helyre tervezett – felépítmény fából. Magas talpazattal, két-két pillérrel tagolt, magas főzónával, amelyet kettőzött toszkán párkány választ el a nyugodt, vízszintes, Isten-szemmel és vázakkal ellátott felső oromzatrésztől.²⁴ A toszkán párkány közepén színes, festett Althann-címer aranyozott barokk kartusba foglalva, alul kagylóval. Maga a címer kék mezőben.

Elképzelhető, hogy az idők során ezt a címert, akár többször is javították, restaurálták. Mai alakját ennek során nyerte el. Az eredeti ábrázolás egyes részletei így tűnhetnek el. Minden bizonnyal átfestették.

Elnagyolt, némiképp „bumfordi” jellegű máltai kereszt. A kereszt benyúlik a korona alá, illetve a heraldikai jobb oldalon érinti a palást szegélyét, a heraldikai bal oldalon pedig kissé benyúlik a palást alá. A máltai kereszt közepén kör formájú (medalion jellegű) Althann-címer. A vörös pólyák keskenyebbek, a fehér pólya szélesebb. A fehér pólyában arany A

²² AGGHÁZY i.m. 229. Magát a címert heraldikai részletezés nélkül említi a corpus.

²³ *Pest megye műemlékei I*, 565-567.

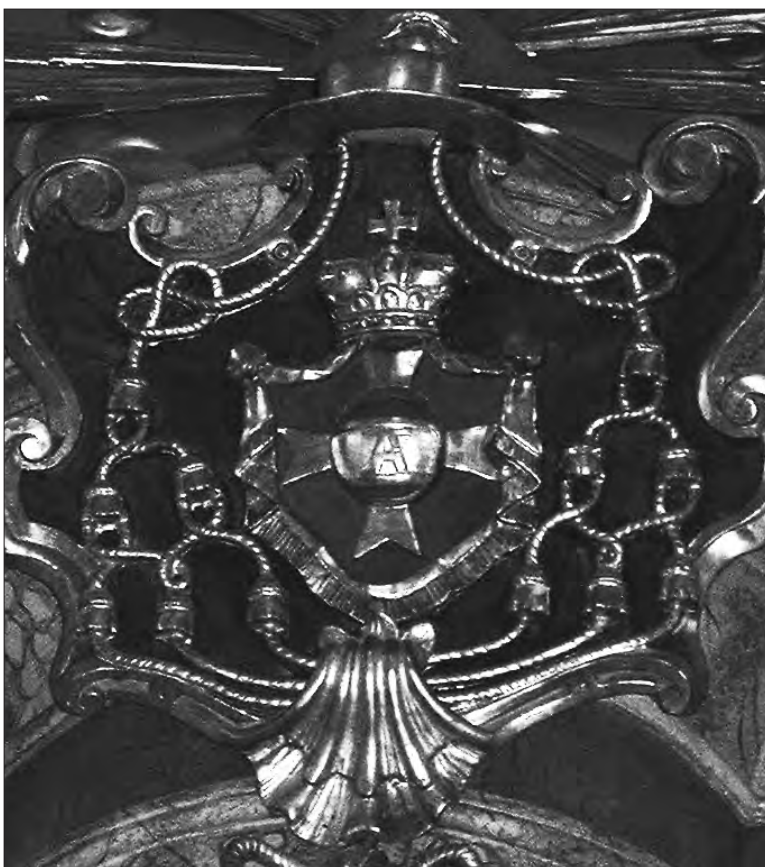
²⁴ Uo. 567.

²⁵ Uo. 567.

betű. A címer szegélye és a pólyák szegélye arany. A címeres kereszt aranszegélyű, aranyrojtos palástra van helyezve. A palást belül vörös színű, tetején nagyméretű, hangsúlyozott arany fejedelmi korona. A címer felett – címerfedélként – arany püspöki kalap, oldalain egy-egy hurokkal, illetve hat-hat bojtjal.

5. Ugyanott, főoltár: szarkofág alakú oltár-stípes festett fából (1790-es évek?).²⁵ Középen, elnyúló sötétzöld, fekete-fehér szegélyű mezőben Althann-címerjel (badges). Valószínű, hogy e címerjel mai alakját is különféle restaurálások, átfestések során nyerte el. Egyes részletei megváltozhattak.

Aranszegélyű, fehér gömbre helyezett, szélesebb aranszegé-

Nógrádverőce, főoltár mögötti felépítmény (a szerző felvétele)

lyű, fehér máltai kereszt közepén vörös A betűvel. A festett kereszt mérete 26 x 26 cm, a kör átmérője 13 cm, az A betű 10 x 10 cm.

Nógrádverőce, főoltár, oltár-stipes (a szerző felvétele)

6. Ugyanott, Mária-oltár, a hajó észak-keleti végénél jobbra. A vörös terméskő oltár-stipes 1749-ben készült. 110 x 60 cm-es lap közepén 60 cm átmérőjű körben domborúan faragott Althann-címer, körülötte lelógó girlanddal, a sarkokban akantuszlevelekkel.²⁶

Kisméretű, stilizált barokk tárcsapajzsban Althann-címer hangsúlyozott, nagyobb méretű középső pólyával. Alatta a Máltai Lovagrend keresztje. Az egész címer hermelinpaláston van elhelyezve. Tetején hangsúlyozott, nagyméretű hercegi főveg (korona). A címer felett – címerfedélként – püspöki kalap oldalain egy-egy hurokkal, illetve tíz-tíz bojttal.

7. Kisebb, ovális, 2 x 1,5 cm-es pecsétgyűrű vörös viaszba nyomott képe 1742-es datálású iraton. Az ovális pecsétkép lehetőségeinek megfelelő címerábrázolás.

Egészen nagy méretű, ovális, rovátkolt színjelzésű pajzsban

²⁶ Uo. 567, 568, 531. illusztráció.

²⁷ Váci Egyházmegyei és Káptalani Levéltár, Acta Althania 118. Nyugta 5728 forintról (1742. június 22.; latin).

²⁸ Uo. Acta Althania 127. Kötetlen őrület Michael ... érsek számára (Olmütz, 1743. június 8.; német).

Althann-címer. A címer kissé elnagyolt palástra van helyezve. Tetején nagyméretű, hangsúlyozott hercegi főveg (korona). A címer felett – címerfedélként – püspöki kalap, oldalain hurkokkal és bojtokkal. A bojtok nem látszanak megfelelően, behajlanak és részben a palást alatt vannak.²⁷

8. 2,3 x 2 cm-es tiparium vörös viaszba nyomott képe 1743-as datálású iraton. A kerek pecsétkép lehetőségeinek megfelelő címerábrázolás.

Hangsúlyozottan nagy, a palástot majdnem teljesen kitöltő ovális, rovátkolt színjelzésű pajzsban Althann-címer. A palást tetején nagyméretű, hangsúlyozott hercegi főveg (korona).²⁸

9. Alsónémedi (Pest megye), római katolikus (Szent Kereszt felmagasztalása) templom. A ma álló templomot gróf Althann Károly váci püspök építtette 1751-ben. Főhomlokzatán a torony rizalitszerűen kiemel-

Nógrádverőce, Mária-oltár (a szerző felvétele)

kedik. Alul pilléres szegélyű, tört ívű párkánnyal záródó kőkapuzat. A pilléreket külső oldalukon lizénák szegélyezik, melyek felül ívesen kihajló konzolokban végződnek.²⁹ A bejárati kapu orommezéjében egyszerű címer, amely Taller József pesti szobrász alkotása.³⁰

Sajátos, barokk csücskös talpú pajzsban Althann-címer, arányos pólyákkal. Az alsó pólya valamelyest keskenyebb. A középső pólyában ki-domborodó A betű. A pajzs alatt a Máltai Lovagrend keresztje. Ez teljesen jelzésszerű, aránytalan, „korcs” ábrázolás. A felső keresztszárát például nem is jelenítették meg, s a többi három keresztzárveget is össze-vissza ábrázolták. A címer felett – címerfedélként – nagyméretű, hangsúlyozott püspöki kalap, amely a címer széleitől indul ki. Oldalain egy-egy hurok, illetve hat-hat bojt.

10. Vác, Szentháromság szoboremlék. Gróf Althann Mihály Károly építtette 1750-1755 között. Gazdag rokokó oszlop, kétemeletes talapzaton, számos mellékalakkal.³¹ A szobrok stílusa közel áll Conti Lipót Antal műveihez.³² Az emlékművön a voluták feletti tört párkányon nyugszik a felső félköríves párkánnyal lezárt, kétoldalt fent és lent volutákkal keretezett emeleti szakasz, középen az építtető címerével.

Kissé stilizált, barokk tárcsapajzsban Althann-címer hangsúlyozott középpólyával. A címer körül barokk kartus. A pajzs alatt a Máltai Lovagrend keresztje sajátosan elfordított alakban. Az egész motívum palástra van helyezve. Ennek tetején fejedelmi főveg, itt azonban koronaként ábrázolva. A címer felett – címerfedélként – püspöki kalap, oldalain egy-egy hurokkal, illetve hat-hat bojttal.

11. Vác, Piarista (Szentháromság, Anna és Joachim) templom, melynek építéséhez hozzájárult gróf Althann Mihály Károly. Homlokzatán a bejárat fölött fonatos kő erkélykorlát.³³ Közepén kőből faragott Althann-címer. Ezt a részletet 1755-ben nagy valószínűséggel Chmelik Mátyás kőfaragó készítette.³⁴

Kissé stilizált, barokk tárcsapajzsban Althann-címer hangsúlyo-

²⁹ *Pest megye műemlékei I*, 224-225.

³⁰ AGGHÁZY i.m. 8.

³¹ *Pest megye műemlékei II*, 351.

³² AGGHÁZY i.m. 296.

³³ *Pest megye műemlékei II*, 345-351.

³⁴ AGGHÁZY i.m. 295-296. Megjegyzendő, hogy magát a címert nem említi.

zott középpólyával. A címer körül barokk kartus. A pajzs alatt a Máltai Lovagrend keresztje sajtósan elfordított alakban. Az egész motívum palástra van helyezve. Ennek tetején fejedelmi főveg, koronaként ábrázolva. A címer felett – címerfedélként – püspöki kalap, oldalain egy-egy hurokkal, illetve hat-hat bojtjal.

12. Nógrád (Nógrád megye), római katolikus (Mária mennyemetele) templom. A templomot gróf Althann Mihály Károly kezdte el építtetni 1756-ban. Ezt az építkezést azonban utóda gróf Migazzi Kristóf váci püspök alatt fejezték be 1757-ben. A templom egyetlen homlokzati toronnyal épült. Középen tört kosáríves bejárati kapu, felette ugyanilyen íves ablak, majd e felett tört félköríves ablak, órapárkány, óra, bádoggal fedett törtvonalú barokk toronysisak. Az oldalsó falmezőkben egy-egy apácarácsos, négyszögű ablak. Felettük az építtetők – balra Althann, jobbra Migazzi – címerei. Alattuk a templom építésére vonatkozó felirat, felette a középső ablakéhoz hasonló szemöldökpárkány.

Vác, Szentháromság-szobor (a szerző felvétele)

Az Althannra vonatkozó felirat a következő:

CAROLUS MICHAEL /
 Ex COMITIBUS AB ALTHANN /
 ARCHIEPISCOPUS /
 EPISCOPUS VACIENSIS /
 INCCEPIT /
 a. D. M. DCCLVI.

Az Althann-címer viszonylag jó kidolgozású, kőből domborúan faragott.³⁵

Kartus alakú, barokk tárcsapajzsban Althann-címer. A „vörös” pólyák szélesebbek, mint az „ezüst” pólya. A pólyák szélei lekerekítettek. A pajzs alatt kissé elnagyolt máltai kereszt. Csak a keresztzárak csúcsai lógnak ki (kissé aránytalanul) a pajzs alól. A címer (jelzett) hermelinpalástra van helyezve. Tetején hercegi főveg, itt koronaként ábrázolva. Ennek gombján hangsúlyozott, nagyméretű kereszt. Közvetlenül a korona felett – címerfedélként – érseki kalap. Ennek oldalain egy-egy hurok, hat-hat bojt. E bojtok az oldalakon – egészen minimálisan – behajlanak.

13. Gróf Althann Mihály Károly címere ismeretes korabeli super ex libriséről is.³⁶ Ez megfelel a korban általánosan használt címereinek.

14. Gróf Althann Mihály Károly címere eredeti sírkőtábláján. Ez eredetileg a váci Szent Mihály templomban volt. 1756 körül készült. E templom lebontását követően hozatta a mai helyére, a Székesegyház altemplomába a későbbi utód, gróf Migazzi Kristóf váci püspök.³⁷ A márványtáblán lévő domborművű, 80 x 80 cm-es címerábrázolás igen kvalitásos.

Barokk tárcsapajzsban Althann-címer hangsúlyozott középső pólyával. Alatta a Máltai Lovagrend keresztje sajátos formában. Gyakorlatilag egyenes, egyenlő szárú villáskeresztként jelenik meg, teljesen eltér a valóságos, szokásos alaktól. A címer palástra van helyezve. Tetején

³⁵ DERCSÉNYI Dezső (szerk.), *Magyarország műemléki topográfiája. III. Nógrád megye műemlékei* (Budapest 1954) 299-301. A címerek és a feliratok említésével.

³⁶ Váci Egyházmegyei és Káptalani Levéltár, VÉGH Gyula, A váci püspökök címerei (kézirat, színes képekkel; jelenleg a páncélszekrényben, szám nélkül) Vác XVII. tábla, középső címer.

³⁷ *Pest megye műemlékei II*, 299.

³⁸ Uo. 300. A szék leírás, illetve részletezés nélküli említésével.

nagyméretű, hangsúlyos hercegi főveg, itt koronaként ábrázolva. A címer felett – címerfedélként – püspöki kalap oldalain egy-egy hurokkal, hat-hat bojtjal.

Végül bemutatok egy sajátos címerpárt, amely mindkét gróf Althann váci püspököt idézi. A váci Székesegyházban található, tölgyfából faragott püspöki trónus (karosszék). Lábai és karfája csigas végződésűek, hullámos záródásúak. E szék a 19-20. század fordulóján, feltehetően gróf Csáky Károly Emánuel váci püspöksége idején készült. Támlájába foglalva (nyilván egy korabeli, időközben tönkrement szék részleteként) gróf Althann Mihály Frigyes intarzia-címere. Alul közepen a két gróf Althann váci püspök címere.³⁸

A címerpárt két azonos kivitelű Althann-címer alkotja, ovális, egymás felé dőlő, felül egymást érintő (10 x 10 cm-es) pajzsokban. A heraldikai jobb oldalon gróf Althann Mihály Frigyes, a heraldikai bal oldalon gróf Althann Mihály Károly címere jelenik meg. Mindkét esetben csak az Althannok ősi családi címerének pajzsbeli főmotívumát, a „vörös” pajzsot szelő „ezüst” pólyában elhelyezett gótikus A betűt ábrázolták. Ezzel szemben itt nem jelenítették meg a palástot, a főpapi jelvényeket és a kitüntetésekét.

Vác, püspöki trónszék (a szerző felvétele)

AZ IGÁZSÁGOSÁG ÉS BEKE PÁPAI TANÁCSA

AZ EGYHÁZ TÁRSADALMI TANÍTÁSÁNAK KOMPENDIUMA

Szent István Kézírónyelvek sorozat, 12.

A katolikus szociális tanítás az evangelizálás eszköze, mert az emberi személyt és a társadalmat az Evangélium világosságával hozza összefüggésbe. Az Igazságosság és Beke Pápai Tanácsa által összeállított kötet rendszerbe foglaltan nyújt áttekintést a katolikus társadalmi tanítás sarokpontjairól.

440 oldal, keménytáblás. Ára: 2980 Ft
Szent István Társulat

PETER KING: A MONACHIZMUS NYUGATON

A MONACHIZMUS SZERZETESI TÖRTÉNETE A FÖLTI EGYHÁZBAN

Már a legősibb keresztény közösségekben is éltek nőtlen aszkéták, akik önmegtartóztatást fogadtak, önkéntes szegénységet vállaltak, s életüket az imának és a jótékonykodásnak szentelték. A kötet szerzőjének értelmezése szerint a monachizmus egyet jelent a regulát követő, imának és meditációnak szentelt élettel, ezért a szerzetesség más formáit, például a koldulórendek történetét nem tárgyalja könyvében. Először az antik szerzetesi közösségek kialakulását követi nyomon, majd bemutatja a Szent Benedek regulája szerint élő monasztikus rendeket (bencések, ciszterciek, trappisták), s bepillantást nyújt a protestáns alapítású, a monasztikus szemléletet magukénak valló szerzetesi közösségek életébe is. Peter King műve olyan nézőpontból tekinti át a kereszténység kétezer évét, melyhez hasonló még nem jelent meg a magyar könyvkiadásban.

528 oldal, keménytáblás. Ára: 3900 Ft
Szent István Társulat